

H. Odyntsova. Methodology and empirical results of characteristics of behavioral attitudes that determine features of lawyers creativity. Creativity is a defining determinant of effective implementation process of lawyer's enforcement practice. Thus, the leading direction of training the future lawyer is opening and activation of his creative potential.

The scientific article analyzes the experimental investigation of psychological determinant of readiness for lawyer's creative thinking. Methodology and empirical results of characteristics of behavioral attitudes that determine features of lawyers creativity are describe. The averaged profiles results of students of the law and psychological faculty are compared. Found that the profiles of lawyers and psychologists are differ. Lawyers are reticent and prudent in contrast to psychologists who show impulsiveness, energy and dynamic. Another important difference is that lawyers were more practical and realistic in comparison with psychologists, which have stability, empathy, compassion and understanding of others. There are volatility in the interests, lability, anxiety in lawyers. Psychologists instead have a greater emotional maturity and working capacity. However, lawyers are less emotional, attentive, assess people strictly, more anxious and vulnerable from the group of psychologists. Unfortunately we found absence of behavior in problem situations which stimulates the search for new innovative creative solutions in lawyers. Observed greater rigidity of existing settings and greater duration of getting rid of them in lawyers. Unlike psychologists who have more flexible ways of responding to the problem situation. It was found that the level of creativity of future lawyers is insufficient. An increased urgency of introduction the psychological measures of creative potential in the lawyers training system is substantiated.

Key words: creative thinking, integrated approach, set, attitude, availability, determinants of creativity, lawyer's identity, lawyer psychological profile.

Отримано: 26.01.2015 р.

УДК 316.356.2

Л.М. Омельченко

РІВНІ ГОТОВНОСТІ МОЛОДИХ СІМЕЙ ДО КОНСТРУКТИВНОГО ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ

Л.М. Омельченко. Рівні готовності молодих сімей до конструктивного вирішення конфліктів. Статтю присвячено висвітленню проблеми готовності молододі сім'ї до конструктивного вирішення конфліктів. Зазначене явище розглядається як складне базатокментне утворення особистості, що виявляється в здатності молодого подружжя конструктивно вирішувати конфліктні ситуації та прогнозувати можливу появу суперечностей у процесі співжиття. Обгрунтовано компоненти готовності молодого подружжя до конструктивного подолання конфліктів. Описано найвищий, високий, середній, низький і найнижчий рівні сформованості готовності молододі сім'ї до конструктивного вирішення конфліктів. Важливе значення готовності до подолання конфліктів полягає в набутті подружжям позитивного досвіду вирішення конфліктної ситуації.

Ключові слова: молода сім'я, конфлікт, готовність до конструктивного подолання конфліктів, рівні готовності молодого подружжя до конструктивного подолання конфліктів.

Л.М. Омельченко. Уровни готовности молодых семей к конструктивному решению конфликтов. Стаття посвящена освещению проблемы готовности молодой семьи к конструктивному решению конфликтов. Указанное явление рассматривается как сложное многокомпонентное образование личности, проявляющееся в способности молодоженов конструктивно решать конфликтные ситуации и прогнозировать возможное появление противоречий в процессе совместной жизни. Обоснованы компоненты готовности молодых супругов к конструктивному преодолению конфликтов. Описаны высший, высокий, средний, низкий и низший уровни сформированности готовности молодоженов к конструктивному решению конфликтов. Важное значение готовности к преодолению конфликтов заключается в приобретении супругами положительного опыта решения конфликтной ситуации.

Ключевые слова: молодая семья, конфликт, готовность к конструктивному преодолению конфликтов, уровни готовности молодых супругов к конструктивному преодолению конфликтов.

Постановка проблеми. Вагомим фактором подружнього благополуччя молодих сімей є наявність готовності до шлюбу. У сучасній науці цей феномен визначають як систему соціально-психологічних настанов особистості, що розкриває емоційно-психологічне ставлення до способу життя, цінностей подружжя [7]; як розуміння молодими людьми, що створюють сім'ю, соціальної сутності сім'ї, суспільної значущості своїх дій, відповідних взаємних зобов'язань молодого подружжя, відповідальності за сім'ю та дітей, а також добровільне прийняття неминучих у сімейному житті турбот, обмеження особистої свободи [1]; як складне особистісне утворення, комплекс характеристик самосвідомості особистості, її образу Я [5].

Готовність до шлюбу – інтегральна категорія, що охоплює цілу низку аспектів: моральний, психологічний, педагогічний (Є. Бекетова), правовий (Б. Круглов), гендерний (В. Кравець, О. Кікінежди). Цей перелік не вичерпує багатогранності зазначеного поняття: останнім часом науковці (Т. Жаровцева, Є. Калмикова, А. Єлізаров, В. Кравець та ін.) визначають актуальність процесу формування конфліктологічної компетентності молодих подружніх пар, адже на стадії взаємної адаптації формуються й шляхи подолання конфлікту, а вміння конструктивно вирішувати міжособистісні конфлікти, використання їх для розвитку міжособистісних стосунків вважається вирішальним у процесі взаємного пристосування молодих чоловіка й дружини [6]. Окрім того, деякі науковці відстоюють думку про те, що в реальності попередження конфлікту бути не може, оскільки він існує як діалектична протилежність консенсусу, а основними способами його залагодження є урегулювання, вирішення чи навіть придушення в інтересе-

сах суспільства (А. Чуміков). Таким чином, одним із важливих аспектів готовності до подружнього життя є володіння знаннями, вміннями, навичками безконфліктного спілкування, конструктивної поведінки в конфлікті та способами реалізації їх у процесі подружньої взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині виокремлюють два підходи до пояснення поняття "готовність": функціональний та особистісний. Одним із перших дослідників цього феномену був Н. Левітов, що розглядав це поняття як певний стан психічних процесів, який був умовою успішного виконання діяльності. Такий підхід отримав назву функціонального. Його послідовником був і Ф. Генон, який, виходячи з твердження про формування підготовчих змін для майбутніх подій П. Анохіна, трактував готовність як цілісний стан, що виражає вплив завдань, виду діяльності й умов ще до початку її виконання [2].

Прихильники іншого підходу – особистісного – розглядають готовність до певного виду діяльності як складне особистісне утворення [2; 4; 5]. Так, О. Бодальов розуміє його як наявність здібностей, Л. Савенкова – як прояв особистості, що є результатом цілеспрямованої підготовки, Н. Пихітіна – як цілісне особистісне утворення, О. Кізь – як складне особистісне утворення, комплекс характеристик самосвідомості особистості, її образу Я.

Виходячи із вищезазначеного, робимо висновок про доцільність застосування особистісного підходу, оскільки він дозволяє зрозуміти соціально-психологічну сутність подружньої взаємодії.

Мета публікації – обґрунтувати структуру готовності молодого подружжя до конструктивного вирішення конфліктів, потрактувати рівні її сформованості.

Виклад основного матеріалу. Готовність до подолання конфліктів ми розуміємо як прояв особистості, що виявляється в здатності молодого подружжя конструктивно вирішувати конфліктні ситуації й прогнозувати можливу появу суперечностей у процесі співжиття. Позитивне значення готовності молодих шлюбних пар до подолання конфліктів полягає в тому, що чоловік і жінка здобувають досвід вирішення конфліктної ситуації "мирним" шляхом без застосування агресії, насилля.

Теоретичне дослідження поняття "готовність" дозволяє встановити його багатокомпонентну структуру. Так, М. Дьяченко й Л. Кандибович структуру психологічної готовності до діяльності розглядали як єдність таких компонентів: мотиваційний (потреба успішного виконання завдання, інтерес до діяльності, прагнення досягнення успіху й виявлення себе з найкращого боку); пізнавальний (розуміння обов'язків, завдань, оцінки їх значення, знання засобів досягнення мети, уявлення ймовірних змін обставин); емоційний (почуття відповідальності, впевненість в успіхові, одухотворення); вольовий (керування собою й мобілізація сил, зосередження на завданні, дистанціювання від впливів, що заважають, подолання сумнівів і страху) [3].

Ф. Генов структуру психологічної готовності розумів як ступінь і якість розвитку пізнавальних, емоційних та вольових процесів суб'єктів. До того ж він наголошував на пріоритетності пізнавального компонента, оскільки саме цей складник, на його думку, визначає зміст і форму діяльності [2].

Доцільним з огляду мети нашого дослідження є аналіз структури психологічної готовності до створення сім'ї, запропонованої О. Кізь. Вона виокремлює такі компоненти: мотиваційно-ціннісний (сміслова сфера Я – життєві орієнтації, переконання, моральні настанови, перспективи особистісного зростання, спонукальні засади діяльності в різних сферах людського буття); когнітивний (система знань, належний рівень поінформованості про функціонування сім'ї); емоційно-регулятивний (здатність до рефлексії та саморегуляції поведінки й психічних станів); поведінковий (сукупність соціально-психологічних умінь та навичок, зумовлених шлюбно-сімейною взаємодією) [5].

Опираючись на теоретичні положення: про багатокомпонентну структуру особистості – фізична, духовна, соціальна сфери (Д. Джеймс), внутрішньої-індивідуальна (інтеріндивідуальна), інтраіндивідуальна, надіндивідуальна (метаіндивідуальна) (А. Петровський), сфери спрямованості, досвіду, форм відображення, біологічно зумовлена (К. Платонов); про спрямованість людської діяльності (С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, А. Прангшвілі); динамічність мотивів і ситуативних факторів діяльності (С. Занюк); сутність та структуру міжособистісного конфлікту (Н. Гришина, А. Анцупов, В. Каменська, Г. Ложкін, Н. Пов'якель) – ми визначили складники готовності молодих шлюбних пар до конструктивного подолання конфліктів. Таким чином, вона охоплює мотиваційний, когнітивний, операційно-процесуальний, емоційно-вольовий і соціальний компоненти:

- мотиваційний – сукупність цілей, інтересів, настанов, прагнень, бажань молодого подружжя, що зумовлює формування усвідомлення необхідності відходу від звичних і стереотипних форм поведінки в конфліктній ситуації, критичного ставлення до власної стратегії взаємодії, набуття нових знань і умінь конструктивного подолання сімейних конфліктів;

- когнітивний – освоєння чоловіком та дружиною знань, що сприяють вибору системи засобів для залагодження конфліктної ситуації, знаходженню компромісного рішення, з'ясуванню причин суперечностей у взаємодії тощо;

- операційно-процесуальний – конфліктологічні вміння: комунікативні, аналітичні, прогностичні;

- емоційно-вольовий – здатність чоловіка й дружини керувати своєю поведінкою в процесі конфліктної взаємодії;

- соціальний – наявність просімейної потреби: необхідності й бажання брати участь у сімейній взаємодії, усвідомлення багатогранності особистості партнера, вміння підпорядковуватись інтересам сім'ї.

Під час експерименту використовувалися такі методи накопичення фактичного матеріалу: анкетування, тестування, інтерв'ювання, опитувальник задоволеності шлюбом (В. Столін, Т. Романова, Г. Бутенко), методики діагностики міжособистісних стосунків (тест Т. Лірі, адаптований Н. Гришиною), методика ретроспективного аналізу біографій (РАБ), техніка РОД (рольові очікування та домагання), розроблена А. Волковою, тест визначення рівня конфліктологічних знань.

Застосування цих методів сприяло:

- дослідженню уявлень молодого подружжя про конфлікт, стиль і структуру подружніх стосунків у сім'ях та їхніх особливостей;
- виявленню сфери конфліктів досліджуваних родин;
- визначенню ступеня задоволення/незадоволення шлюбом молодих чоловіка й дружини на поточному етапі розвитку молодії родини;
- обґрунтуванню відбору сімейних пар для створення експериментальної та контрольної груп;
- трактуванню особливостей подружньої взаємодії молодих сімей різного рівня готовності до подолання конфліктів.

Отримані результати про ступінь готовності молодих подружніх пар до подолання конфліктів дозволили виділити п'ять груп із різними рівнями готовності:

- найвищим,
- високим,
- середнім,
- низьким,
- найнижчим.

Сімейні пари найвищого рівня готовності до подолання конфліктів вирізняються наявністю соціальних та комунікаційних мотивів: усвідомлюють значущість соціальних норм, відповідальність за шлюбного партнера та дітей, осмислюють мету сімейного співжиття, налаштовані на суб'єкт-суб'єктну взаємодію зі шлюбним партнером. Мотивація їхнього шлюбу є просімейною.

Подружжя цього рівня мають досить повні знання про конфлікт, визначають його як закономірне явище, усвідомлюють значущість аналізу конфліктної взаємодії для подальшої гармонізації подружніх стосунків, визнають потребу чіткого визначення кола обговорюваних проблем під час конфліктної взаємодії, необхідність щирого висловлення своїх думок і переживань.

Стиль сімейної взаємодії характеризується рівноправністю у вирішенні важливих питань, відносною рівномірністю розподілу господарсько-побутових функцій, максимально можливим урахуванням потреб та можливостей розвитку особистості кожного члена родини. Спілкування в системі "чоловік-дружина" має такі ознаки: інтенсивність, довіра, тактовність, прак-

тична відсутність таємниць та комунікативних бар'єрів, прагнення виявити, обговорити й попередити можливі суперечності. Подружні пари характеризуються високим рівнем задоволеності шлюбом. Стиль конфліктної поведінки конструктивний. Рівень прояву очікувань співвіднесений із рівнем домагань. Такі родини мають високий потенціал самовдосконалення.

Характеристики сімей високого рівня готовності до подолання конфліктів подібні до описаних вище. Такі подружні пари мають чітке уявлення про ідеал сім'ї, розуміють перспективність становлення оптимальної форми родини, основним мотивом створення сім'ї визнають кохання. Мотивацію їхньої родинної діяльності можна вважати просімейною. Подружжя мають достатній рівень знань про конфлікт, розуміють специфіку подружньої взаємодії на етапі формування подружніх стосунків, визнають можливість позитивного впливу конфлікту на подружні взаємини, володіють конструктивними способами реагування на претензії партнера, визнають необхідність гендерної чутливості, однак їхній символічний досвід відзначається недооцінкою зосередження на конкретній проблемі, що обговорюється під час конфлікту. Стиль сімейної взаємодії відзначається згуртованістю, доброзичливою вимогливістю, високим рівнем культури міжособистісних стосунків, демократичністю у вирішенні проблем та розподілі ролей, пошуком сфери спільних цінностей, усвідомленим батьківством, умінням урахувати звичаї обох генетичних сімей. Спілкування характеризується інтимністю, інтенсивністю, довірою, відкритістю, тактовністю. Між очікуваннями та домаганнями існує незначна різниця. Показник задоволеності шлюбом є високим. Рівень конфліктності середній.

Середній рівень готовності. Для взаємодії подружжя характерна деяка суперечність, що суттєво впливає на рівень конфліктності (середній і високий) та задоволеність шлюбом. Образ майбутньої родини далекий від реальності, відзначається стереотипністю. Основний мотив укладення шлюбу ? кохання. Усвідомлюється відповідальність вибору, однак наявне скептичне ставлення до потреби обмеження власної свободи. Конфліктологічні знання мають такі характеристики: фрагментарність уявлень про конфлікт та його особливості, стереотипне ставлення до опонента в конфліктній взаємодії. Спілкування характеризується інтенсивністю, інтимністю, однак відвертість, як правило, відсутня: наявність таємниць подружні пари пояснюють необхідністю певної загадковості в стосунках. Нерідко в спілкуванні таких пар трапляються комунікативні бар'єри. Очікування членів подружжя перевищують домагання.

Мотивація молодих сімей низького рівня готовності до подолання конфліктів характеризується неусвідомленістю соціальних мотивів: основною визнається прокреативна функція, обмеження власної свободи вважається недоцільним. Чіткого образу родини в більшості таких подружніх

пар не існує. Ступінь задоволеності шлюбом у таких сімей низький, а рівень конфліктності – високий. Рівень знань описується наступними ознаками: фрагментарність уявлень про конфлікт та його особливості, негативне ставлення до нього. Стиль сімейної взаємодії характеризується боротьбою чоловіка й дружини за головування в сім'ї та орієнтацією кожного на власні потреби. Спілкування відзначається ситуативністю, відчуженістю, невмінням вислухати позицію партнера, браком довіри, взаємної поваги, невисоким рівнем культури діалогу, наявністю комунікативних бар'єрів, відсутністю вмінь передбачати виникнення суперечностей, деструктивною поведінкою в конфлікті. Нерідко подружні пари під час конфліктної взаємодії вдаються до психологічного насилля. Негативний психологічний клімат у сім'ї спричиняє неадекватну форму реагування подружжя на стан психологічної напруги – заміну сімейного спілкування поринанням у професійні проблеми, відхід від конфліктних ситуацій за допомогою алкоголю чи психотропних речовин тощо.

Подружньому життю молодих сімей найнижчого рівня притаманна відсутність стійкої мотивації. Найчастіше шлюб створюється або під тиском обставин, або ж молоді люди, які створюють сім'ю, не усвідомлюють відповідальності свого вчинку, основним мотивом їхньої діяльності є наслідування. Необхідність обмеження власної свободи відкидається, що свідчить про низький ступінь інкорпорації членів подружжя в сім'ю.

Символічний досвід подружнього життя сімей цього рівня є мізерним: базується на спогадах про родинний сценарій батьків, уривках розповідей інших, стереотипах, сформованих засобами масової інформації. Уявлення про конфлікт, його функції й способи подолання спотворені. Стиль сімейного спілкування анархічний, позначений високою конфліктністю – майже всі сфери сімейного життя мають ймовірний ризик наявності конфліктної взаємодії. Комунікативні інтеракції подружжя характеризуються відсутністю навичок ведення конструктивного діалогу, а конфліктна поведінка – вибором деструктивної форми. Перебіг конфліктної взаємодії надмірно емоційний, подружні пари не вміють контролювати свою поведінку. Висока конфліктогенність спричиняє формування переконання про неспроможність подальшого спільного сімейного життя, про неможливість характерологічної сумісності членів подружжя. Рівень очікувань у таких парах значно завищений.

Аналіз структури готовності молодого подружжя до подолання конфліктів дав можливість визначити критерії її вимірювання: наявність соціальних, комунікаційних мотивів, рівень конфліктологічних знань, стиль конфліктної взаємодії, рівень конфліктності, задоволеність шлюбом, узгодження сімейних цінностей подружньої пари.

Висновок. Отже, готовність молодого подружжя до конструктивного вирішення конфліктів є складним багатокомпонентним явищем. Рівень

готовності молодих подружніх пар до конструктивного подолання конфліктів визначає ступінь задоволеності чоловіка й дружини шлюбом, загальну функціональну спроможність молодої сім'ї.

Список використаних джерел

1. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах [Текст] : темат. держ. доп. про становище сімей в Україні за підсумками 2001 року / [Т. Ф. Алексеєнко та ін. ; ред. : М. М. Ілляш, Т. М. Тележенко] ; Держ. ком. України у справах сім'ї та молоді, Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді. – К. : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2002. – 144 с.
2. Бодалев А.А. Психология общения / А.А. Бодалев. – М. : МОДЭК, 1996. – 256 с.
3. Генов Ф. Психологические особенности мобилизации готовности спортсмена / Ф. Генов. – М. : Физ-ра и спорт, 1971. – 245 с.
4. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Мн. : БГУ, 1976. – 174 с.
5. Кізь О.Б. Формування психологічної готовності вихованців інтернатних закладів до створення сім'ї : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 "Педагогічна психологія" / О.Б. Кізь. – К., 2003. – 26 с.
6. Навайтис Г. Семья в психологической консультации / Г. Навайтис. – М. : МОДЭК, 1999. – 224 с.
7. Шнейдер Л.Б. Основы семейной психологии : [учеб. пособие] / Л.Б. Шнейдер. – М. : МОДЭК, 2003. – 928 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Vyhovnyj potencial sim'i' v suchasnyh umovah [Tekst] : temat. derzh. dop. pro stanovyshhe simej v Ukraini za pidsumkami 2001 roku / [T. F. Aleksejenko ta in. ; red. : M. M. Illjash, T. M. Telezhenko] ; Derzh. kom. Ukrainy u spravah sim'i' ta molodi, Derzh. in-t problem sim'i' ta molodi. – K. : Derzh. in-t problem sim'i' ta molodi, 2002. – 144 s.
2. Bodalev A.A. Psyhologyja obshhenyja / A.A. Bodalev. – M. : MODЭК, 1996. – 256 s.
3. Genov F. Psyhologycheskye osobennosty mobylyzacyy gotovnosti sportsmena / F. Genov. – M. : Fyz-ra y sport, 1971. – 245 s.
4. D'jachenko M.Y. Psyhologycheskye problemy gotovnosti k dejatel'nosti / M.Y. D'jachenko, L.A. Kandybovych. – Mn. : BGU, 1976. – 174 s.
5. Kiz' O.B. Formuvannya psyhologichnoi' gotovnosti vyhovanciv internatnyh zakladiv do stvorennja sim'i' : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psyhol. nauk : 19.00.07 "Pedagogichna psyhologija" / O.B. Kiz'. – K., 2003. – 26 s.

6. Navajtys G. Sem'ja v psyhologicheskoy konsul'tacyy / G. Navajtys. – M. : MODEK, 1999. – 224 s.

7. Shnejder L.B. Osnovy semejnoy psyhologyy : [ucheb. posobyey] / L.B. Shnejder. – M. : MODEK, 2003. – 928 s.

L. Omelchenko. Level of preparedness of young families for the constructive resolution of conflicts. *The article is devoted to process of conflicts removal in a young family. It is realized the analysis of philosophical, sociological, psychological literature; it is explained the psychological and pedagogical process which are occurring in a young family; it is explored development of the social conflict theories, it is characterized the reasons, the functions and dynamics of interpersonal conflicts in modern Ukrainian family; readiness of members of young family to overcome the conflict is seen as a complex multi-identity formation, manifested in the ability of members of the young couple constructively resolve conflicts and to predict the possible emergence of contradictions in the common life it is determined the structure of conflict readiness of the young family members; to engage in constructive conflict resolution, this phenomenon is seen as a complex multi-component formation of personality; grounded components of readiness of young married couples to overcome the conflicts constructively; describes the highest, high, medium, low, very low levels of readiness of young family members to constructive solutions to the conflict; it is explained its measurements; the importance of readiness for conflict resolution is gaining spouses positive experience resolving conflict; readiness of members of young couples for constructive conflict resolution determines the degree of satisfaction of husband and wife in marriage, the overall functional capacity of young family.*

Key words: young family, conflict, readiness for constructive conflict resolution.

Отримано: 22.01.2015 р.

УДК 159.973

К.О. Островська

ОСОБЛИВОСТІ СФОРМОВАНОСТІ НАВИЧОК НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

К.О. Островська. Особливості сформованості навичок навчальної діяльності молодших школярів із затримкою психічного розвитку. У роботі проведено порівняльний аналіз показників готовності до навчальної діяльності молодших школярів із затримкою психічного розвитку та їх здорових однолітків. Досліджено 70 дітей шестирічного віку, серед яких 35 здорових дітей 1-2 класів ЗОШ I-II ст. та 35 дітей із затримкою психічного розвитку школи-інтернату м. Львова для дітей з важкими порушеннями мовлення. Результати проведеного дослідження показали, що за всіма показниками – самоконтроль, саморегуляція, словниковий запас, уміння копіювати малюнки, слухове сприйняття, сформованість навичок навчальної діяльності – діти із ЗПР поступаються їх здоровим одноліткам. Отримана